

פרק ה'

ההשקעה במשק

ההשקעה הגולמית בנכסים קבועים הסתכמה ב־1963 ב־2,126 מיליון ל"י, וההשקעה במלאי — ב־118 מיליון ל"י. הגידול הריאלי בהשקעה הגולמית הגיע לאחוז אחד בלבד לעומת גידול של 9 אחוזים בממוצע בשנים 1955 עד 1962.

לוח ה־1

ההשקעה הגולמית וההשקעה הנקייה, 1958 עד 1963

1963	1962	1961	1960	1959	1958	
מיליוני ל"י						
ב מחירים שוטפים						
2,126	1,973	1,465	1,124	1,057	961	ההשקעה בנכסים קבועים
118	125	92	86	78	63	ההשקעה במלאי
2,244	2,098	1,557	1,210	1,135	1,024	ההשקעה הגולמית
716	601	430	364	316	283	בניכוי הבלאי
1,528	1,497	1,127	846	819	741	ההשקעה הנקייה
ב מחירי 1962						
2,006	1,973	1,754	1,475	1,436	1,319	ההשקעה בנכסים קבועים
113	125	94	91	81	69	ההשקעה במלאי
2,119	2,098	1,848	1,566	1,517	1,388	סך כל ההשקעה הגולמית
675	601	532	485	440	399	בניכוי הבלאי
1,444	1,497	1,316	1,081	1,077	989	ההשקעה הנקייה
אחוזים						
ה עלייה הריאלית						
1	14	18	3	9	..	ההשקעה הגולמית
12	13	10	10	10	..	הבלאי
-4	14	22	0.4	10	..	ההשקעה הנקייה
עליית המחירים						
6	19	9	3	1	..	ההשקעה הגולמית

היקף הבנייה במשק עמד פחות או יותר על רמה דומה לזו של 1962¹. האטת קצב הגידול של ההשקעות נבעה מירידה בהיקף הבנייה לעולים ומהאטה בצבירת מלאי. ביתר סוגי ההשקעות חל גידול של 6 אחוזים. הגרט היווה ב־1963 15 אחוזים מההשקעה הגולמית בנכסים קבועים, פרט למגורים, ואחוז עד שני אחוזים מההשקעה בדיוור. בהשקעה הנקייה חלה ב־1963 ירידה, שכן תוספת ההשקעה הגולמית היתה קטנה מתוספת הבלאי. החיסכון הגולמי של המשק היה בו כדי מימון 42 אחוזים מההשקעה הגולמית — לעומת 34 אחוזים ב־1962. מלאי ההון שלא למגורים גדל ב־1963 ב־11 אחוזים, ומלאי ההון במגורים — ב־9 אחוזים. מלאי ההון למועסק גדל ב־6 אחוזים, ומלאי ההון במגורים לנפש — ב־5 אחוזים. עליית המחירים הממוצעת של נכסי ההשקעה הגיעה ב־1963 ל־6 אחוזים — שיעור נמוך מאשר בשנים 1961 ו־1962. שיעור מתון זה מציין גם את כל אחד מסוגי הנכסים בפני עצמו, לרבות מוצרי היבוא. חלקו של הסקטור הציבורי במימון ההשקעות עמד על אותה רמה כבשנתיים הקודמות — 41 אחוזים — אף־על־פי שחלקה של ההשקעה הישירה של סקטור זה בכלל ההשקעה במשק הוא בקו עלייה. השקעות ההון מחוץ־לארץ הסתכמו ב־1963 ב־147 מיליון דולר לעומת 89 מיליון דולר ב־1962. העלייה הניכרת, שהחלה עם הפיחות של 1962, נמשכה, איפוא, גם בשנה זו. הון זה הגדיל את היקף מקורות המימון שעמדו לרשות המשק, ובכך השפיע בעקיפין על היקף ההשקעות.

לוח 2'

השקעות ההון מחוץ־לארץ, * 1957 עד 1963

(מיליוני דולרים)

השנה	השקעות ההון מחוץ לארץ	העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת	מיליוני דולרים	אחוזים
1957	19	..	..	..
1958	14	-5	-5	-26
1959	25	11	11	79
1960	55	30	30	120
1961	63	8	8	15
1962	96	33	33	52
1963	152	56	56	58

* ברוטו.

1. ההשקעה לפי סוגי הנכסים

ההשקעות בבנייה שלא למגורים ובציוד, להוציא אניות ומטוסים, גדלו השנה ב־8 אחוזים. השיעור הנמוך של גידול כלל ההשקעות בנכסים קבועים — 2 אחוזים — מקורו בירידה בבנייה למגורים, בצמצום רכישת אניות ומטוסים, ובהקטנת השקעה בנכסים מהייצור החקלאי.

¹ ראה פרק י"ג, הבנייה, עמ' 215, הערה 1.

השקעה במשק, לפי סוג הנכס, 1962 ו-1963

סוג הנכס		מיליוני ל"י			אחוז העלייה או הירידה (-) ב־1963	
		1962	1963	1962	1963	ההשקעה הריאלית
		מחירים שוטפים			המחירים	
בנייה שלא למגורים		549	595	563	3	6
בנייה למגורים		663	665	630	-5	6
סך כל הבנייה		1,212	1,260	1,193	-2	6
נכסים מייצור חקלאי		70	64	59	-16	9
ציוד, פרט לאניות ומטוסים						
יבוא		414	473	443	7	7
ייצור מקומי		212	278	266	25	5
סך הכל בציוד, פרט לאניות ומטוסים		626	752	709	13	6
אניות ומטוסים		66	51	51	-23	0
סך כל ההשקעה בנכסים קבועים		1,974	2,126	2,012	2	6

ח מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ניתוח מרכיבי ההשקעה, שבהם חלה ירידה, מלמד שאין לראות בשיעור הגידול הנמוך של כלל ההשקעה בנכסים קבועים משום התפתחות שלילית. רכישת אניות ומטוסים, עיתויה הוא מקרי במידה רבה, והתנודות משנה לשנה אינן בעלות משמעות רבה. הירידה בבנייה למגורים מקורה בבנייה הציבורית לעולים, הנובעת מהצטברות מלאי של דירות ריקות בידי "עמידר". ואילו הירידה בהשקעות בייצור, בהכשרת קרקע ובמטעים, הנמשכת מזה כמה שנים, מקורה ברוויה מסוימת בצורכי המשק בנכסים אלה. ביתר ההשקעות היה, כאמור, שיעור הגידול גבוה למדי.

ההשקעה בציוד

בעוד שב-1962 היו שיעורי הגידול של ההשקעה בציוד מקומי ובציוד מיבוא (פרט לאניות ומטוסים) דומים — על אף ההעלאה הניכרת שחלה בשער החליפין האפקטיבי לגבי ציוד מיבוא עם הפיחות — מעידים נתוני 1963 על תהליך של החלפת יבוא. נטייה זו היא חיובית כמובן. אולם חלק מעליית משקל הייצור המקומי בתוך השקעה בציוד הוא, למעשה, תוצאה של גידול בהרכבת מכונות (עלייה ריאלית של 36 אחוזים), שהערך המוסף בה נמוך.

נתוני תפוקת הציוד המקומי מלמדים שהגידול ב-1963 לא נבע מייצור מוצרים, שהיו מיובאים עד עתה, אלא מעלייה בייצור ציוד, שהיה מיוצר גם בעבר. ציוד המהווה תחליף לעבודת ידים לענפי הבנייה והתעשייה (ציוד להובלה פנימית במפעלים) היה בין המוצרים שייצורם גדל. בייצור נכסי השקעה במשק נמשכה המגמה של החלפת עבודה בציוד. ההשקעות בנכסים שתהליך ייצורם עתיר עבודה — מבנים ונכסים מהייצור החקלאי — לא גדלו ב-1963, בעוד שייצור

לוח ה' 4

ההשקעה בציור, 1961 עד 1963

(מיליוני ל"י)

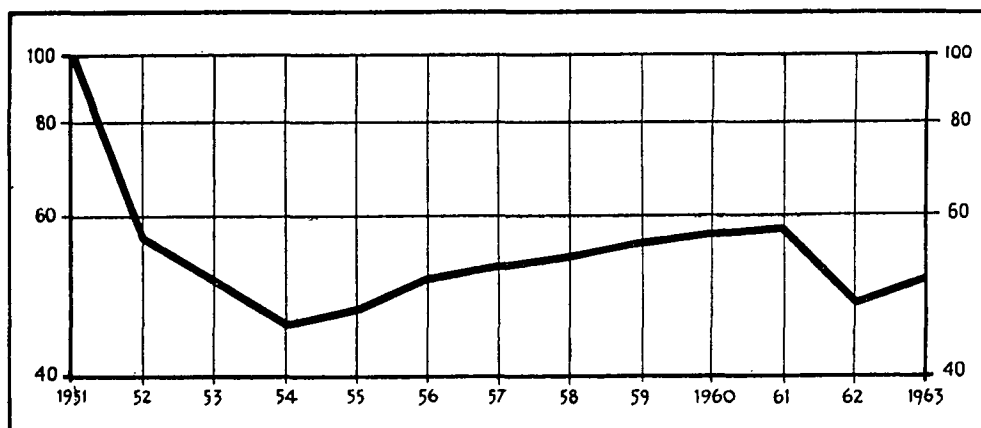
מחירי 1961				
העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת		1963	1962	1961
1963	1962			
ההשקעה בציור פרט לאניות ומטוסים				
7	18	320	298	252
ציור מיבוא				
25	16	233	186	160
ציור מייצור מקומי				
סך ההשקעה בציור פרט לאניות ומטוסים				
14	18	553	484	412
אניות ומטוסים				
-25	-60	30	40	100
סך כל ההשקעה בציור				
11	2	583	524	512

הציור המקומי גדל ב־25 אחוזים; יתר־על־כן, עתירות העבודה בבנייה הולכת ופוחתת בשנים האחרונות. תהליכים אלה היה בהם כדי להפחית מלחץ הביקוש בשוק העבודה. מרכיב היבוא בהשקעות עלה ב־1963 ב־4 אחוזים לעומת השנה הקודמת. עלייה זו נעוצה בעליית חלקו של הציור מייצור מקומי, בעל מרכיב היבוא הגבוה מהממוצע, בסך ההשקעות, לעומת ירידת משקל הבנייה, שבה מרכיב היבוא נמוך יותר.

דיאגרמה ה' 1

מדד המחיר היחסי של עבודה לעומת ציור, 1951 עד 1963

(100 = 1955)

2. מחירי ההשקעות

העלייה במחירי נכסי ההשקעה לסוגיהם ב־1963 היתה דומה: 5 עד 6 אחוזים בבנייה, ו־6 אחוזים בציוד מייצור מקומי ומיבוא. רק במחירי הנכסים, שמקורם בחקלאות, חלה עלייה רבה יותר — 9 אחוזים. עיקר העלייה במחירי הבנייה¹ מקורה בעליית השכר בענף. עליית השכר במשק היתה גבוהה ב־1963 מעליית מחירי הציוד. במחירי היחסי של הציוד חולל הפיחות עלייה תלולה, ועלייה יחסית זו בשכר פירושה צמצום השפעת הפיחות על המחירים היחסיים מה גם שלא חלו ב־1963 שינויים בשיעורי הריבית על ההלוואות במשק. ההתפתחות היא במתכונת המגמות ששררו לפני הפיחותים בעבר. העלייה במחירי הציוד המיבוא היתה איטית בדרך כלל מזו של יתר מוצרי היבוא, ומאחר שהפיחותים הביאו מידה רבה של האחדת שיערים, הם היו מלווים בעלייה תלולה במחירי הציוד המיבוא. לעומת זאת, בתקופות שבין פיחות אחד למשנהו, היה מחיר העבודה עולה בקצב מהיר יותר ומדביק את העלייה במחירי הציוד. תהליכים אלה מסבירים את הנטייה, שהסתמנה בשנתיים האחרונות בענפי הבנייה והתעשייה, להשקיע בציוד מחליף עבודה.

3. ההשקעה בענפי המשק

(א) החקלאות ומפעלי המים

גם השנה נמשכה הירידה בנכסי ההשקעה המיוצרים על ידי החקלאות עצמה — הכשרת קרקע, מטעים, ייעור ובעלי חיים. אי־הרחבת ההשקעות בייעור ובהכשרת קרקע היא בעיקר תוצאה מתנאי התעסוקה המלאה בארץ, שלא הצריכו את הגדלת היקף העבודות היומיות; ואילו הירידה בהשקעות במטעים נובעת מצמצום שטחי הנטיעה החדשים. מלאי בעלי חיים לא גדל כלל בגלל ההגבלות שהוטלו על היקף הייצור בענף הרפת. גם הבנייה ורכישת הציוד בענף זה הצטמצמו.

במפעלי מים הושקעו ב־1963 כ־130 מיליון ל"י — בעיקר במוביל הארצי, אשר העבודות בו עמדו לפני סיום השלב הראשון. שלב זה יקשר את מקורות המים בצפון הארץ עם קו ירקון־נגב ויאפשר הזרמה של כ־150 מיליון מטרים מעוקבים לשנה מהצפון לדרום.

(ב) התעשייה

התפלגות ההשקעות בין ענפי המשנה של התעשייה בשנים האחרונות לעומת התפלגות מלאי ההון בתעשייה ב־1958 (ראה לוח י"ב-3) מלמדת, שבשנתיים האחרונות חלה הרחבה רבה מהממוצע, בענפי הטכסטיל וההלבשה, הכימיה והנפט, והמכונות והציוד החשמלי. ואילו בענפי העץ, הניר, העור, הגומי והפלסטיקה ומוצרי המתכת מתגלה נטייה של צמצום היקף ההשקעות. ב־1963 חלה ירידה בהשקעה במבני תעשייה לעומת עלייה ברכישת ציוד — דבר המעיד על כך שהשקעות בענף זה היו מיועדות בעיקר להרחבת מפעלים קיימים, ולא להקמת מפעלים חדשים.

(ג) המחצבים והמכרות

הירידה שחלה ב־1963 בהשקעות ענף זה קשורה בעיקר במפעלי ים המלח; בעוד שקצב בניית הסכרים והבריכות במפעל זה הואט, גדל היקף רכישת הציוד למפעל החדש לזיקוק אשלג.

¹ האומדן מבוסס על השינויים במחירי התשומות לבנייה.

ההשקעה הגולמית במשק, לפי הענף ולפי סוג הנכס, 1962 ו-1963

מתוך השקעה של 65 מיליון ל"י בענף החשמל ב־1963 הושקעו כ־20 מיליון ל"י בהשלמת תחנת הכוח "אשדוד ב". תחנה זו מגדילה את כושר הייצור של הענף ב־13 אחוזים (מ־560 ל־635 מגוואט). בתחנת הכוח באילת, המשולבת עם מתקן להמתקת מ"רים, הושקעו כ־5 מיליון ל"י. יתר ההשקעות היו מיועדות להקמת תחנות טרנספורמציה ורשתות הספקה.

(ה) התחבורה

ההשקעות בענף זה גדלו ב־16 אחוזים. הגידול נבע בעיקר מעליית היקף הבנייה ב־24 אחוזים, במסגרת עבודות הקשורות בנמלים, בעיקר נמל אשדוד, ובכבישים. בהיקף רכישת הציוד — פרט לאניות ומטוסים — חלה עלייה של 16 אחוזים. ההשקעות בכלי רכב הוכפלו, בעוד שברכישת ציוד לדואר ולרכבת חלה ירידה. במטוסים לא נעשתה כל השקעה, לאחר שב־1962 רכשה "אל-על" שלושה מטוסי "בואינג". לענף הספנות נוספו ארבע אניות משא שערכן קרוב ל־50 מיליון ל"י.

(ו) שירותים

ההשקעה בענף השירותים גדלה ב־1963 ב־9 אחוזים. ההרחבה נבעה הן מעלייה ברכישת הציוד ב־18 אחוזים והן מהרחבת היקף הבנייה ב־6 אחוזים. בענף השירותים העסקיים חלה עלייה בהשקעות למרות הירידה בבניית בתי מלון. ההרחבה חלה בבניית בתי עסק. ההשקעות בשירותים הציבוריים גדלו בעיקר הודות להשקעות במוסדות רפואיים ומוסדות חינוך גבוה.

(ז) הבנייה למגורים

בבנייה הציבורית למגורים חלה ב־1963 ירידה, שמקורה בתחום הבנייה לעולים, והיא נובעת מהצטברות מלאי דירות ריקות בידי עמידר. בבנייה הציבורית שלא לעולים לא חלה ירידה. היקף הבנייה הפרטית גדל ב־9 אחוזים — שיעור גבוה לעומת הממוצע בתקופת 1955 עד 1962 שעמד על 5 אחוזים.

4. מלאי ההון במשק

שיעורי הגידול של מלאי ההון בשנים עשרה השנים האחרונות היו גבוהים משיעורי הגידול בתפוקה. כל הענפים, פרט לחקלאות, עמדו בתקופה זו בסימן של עליית היחס בין ההון לתפוקה. באותן השנים חל גם גידול מתמיד במלאי ההון למועסק וכן ירידה בתשומת העבודה ליחידת תפוקה. פירוש הדבר שחל במשק תהליך של החלפת עבודה בהון. העלייה ביחס ההון/תפוקה היתה חריפה יותר בשירותים הציבוריים מאשר ביתר הענפים, המהווים יחד את הסקטור הפרטי.

מלאי ההון היצרני במשק גדל בין תחילת 1962 לתחילת 1963 בשיעור דומה למוצע בתקופה 1955 עד 1962 — 12 אחוזים. מספר המועסקים גדל ב־1963 ב־5 אחוזים, ומלאי ההון למועסק — ב־6 אחוזים. גם שיעור זה דומה למוצע בתקופה 1955 עד 1962. המגמות בתחום ההון למועסק לא היו אחידות. בחקלאות חלה ב־1963 ירידה בתעסוקה בד בבד עם תוספת הון, ומלאי ההון למועסק גדל ב־9 אחוזים — לעומת גידול ממוצע של 6

לוח ה' 6

מדרי ההון והתפוקה, 1962

(100 = 1955)

השנינוי ביחס הון/תפוקה	תפוקה	הון	
111	388	432	הסקטור הפרטי
321	350	1125	השירותים הציבוריים
124	381	474	כל המשק

לוח ה' 7

מלאי ההון במשק, לפי הענף, 1962 ו-1963

הענף	מלאי ההון* במחירי 1962		הגידול הריאלי			המשקל בתוספת למלאי		הגידול הריאלי במלאי ההון למועסק	
	1962	1963	ממוצע 1955 עד 1962	1963	1963	ההון ב-1963	ממוצע 1955 עד 1962	1955	1963
	מיליוני ל"י		אחוזים						
חקלאות	2,023	2,124	9	5	5	5	6	9	
השקיה	1,119	1,238		7	11	6			
תעשייה ומחצבים	3,074	3,424	12	12	11	18	5	6	
חשמל	766	823	12	12	7	3			
תחבורה	2,101	2,361	13	13	12	14	8	8	
שירותים	2,176	2,466	16	13	15	15	11	8	
סך כל מלאי ההון שלא למגורים	11,259	12,436	12	11	61	7	6		
מלאי ההון במגורים	6,696	7,318	10	9	33	5	5		
סך כל הנכסים הקבועים	17,955	19,754	11	10	94				
מלאי	1,073	1,186	11	10	6				
סך כל מלאי ההון	19,028	20,940	11	10	100				

* המלאי בסוף השנה.

** המלאי בתחילת השנה מחולק במספר המועסקים במשך השנה.

*** מלאי ההון במגורים בסוף השנה מחולק באוכלוסיה בסוף השנה.

המקור: ד"ר א. ר. געתון "הון תעסוקה ותפוקה בישראל, 1950 עד 1959", בנק ישראל, ירושלים, 1961.

אחוזים בשנים 1955 עד 1962. חלק ניכר מתוספת ההון לענף זה בשנים האחרונות נבע מהשקעות במוביל הארצי — והון זה יתחיל לשאת פרי רק ב־1964. בתעשייה ובמחצבים גדל ההון יותר מאשר התעסוקה, וגם כאן חלה איפוא עלייה בהון לעובד — ב־5 אחוזים. בענף השירותים והמסחר גדל ההון לעובד פחות מאשר בשנים 1955 עד 1962 בגלל העלייה הרבה בתעסוקה, שעברה בהרבה את הממוצע לשנים 1955 עד 1962.

לוח ה' 8

ההשקעה במלאי, 1963

(מיליוני ל"י)

הענף	המשקל בסך כל המלאי סוף 1962	העלייה או הירידה (-) במלאי	
		מחירים שוטפים	
		1962	1963
		במחירי 1962	1963
החקלאות	27	13	4
התעשייה והבנייה	40	55	86
המסחר	26	51	29
שונות	7	-6	-1
סך הכל	*100	125	118
		113	

* ערך המלאי בסוף 1962, במחירים שוטפים, היה 1,260 מיליון ל"י.

לוח ה' 9

המימון הציבורי של ההשקעות במשק, לפי הענף, 1962 ו־1963

חלקו של המימון הציבורי		1963		
1963	1962	המימון הציבורי	סך כל ההשקעה	
אחוזים		מיליוני ל"י		
84	77	221	264	חקלאות והשקיה
24	23	97	401	תעשייה
25	10	16	63	מחצבים
23	26	15	65	חשמל
43	48	142	332	תחבורה
46	43	155	336	שירותים
33	37	219	665	מגורים
41	41	865	2,126	סך הכל

5. ההשקעה במלאי

המשק השקיע ב־1963 בצבירת מלאי 113 מיליון ל"י, במחירי 1962. עליית המחירים הממוצעת של המוצרים, שהמלאי שלהם גדל, הגיעה ל־5 אחוזים. עיקר צבירת המלאי נעשתה על ידי ענפי התעשייה והבנייה.

6. המימון הציבורי

כבשנתיים הקודמות כן גם ב־1963 גדל המימון הציבורי ברוטו באותו שיעור כמו ההשקעה הגולמית, וחלקו בכלל מקורות המימון נשאר ללא שינוי. גם אחוז המימון נטו, אחרי פירעון חובות על־ידי הסקטורים השונים, נשאר יציב.

לוח ה' 10

ההשקעה בנכסים קבועים, לפי סוג המשקיע, וחלקו של המימון הציבורי נטו*,

1962 ו־1963

(אחוזים)

המשקיע	השקעה בנכסים קבועים		חלקו של המימון הציבורי	
	1962	1963	1962	1963
הסקטור הציבורי	16	18	100	100
משקי הבית (מגורים)	28	26	13	19
מוסדות שלא למטרת רווח	3	3	7	23
עסקים פרטיים	31	35	17	12
חברות הסקטור הציבורי**	22	18	50	50
סך הכל	100	100	36	36
סך הכל במיליוני ל"י	1,974	2,126	719	774

* בניכוי פירעון הלוואות.

** רבות חברות השיכון.

בהרכבו של המימון הציבורי ברוטו מבחינת ענפי הייעוד לא חלו ב־1963 שינויים גדולים. בענפי החקלאות וההשקיה יחד גדל המימון הציבורי בגלל העלייה במשקלה של ההשקיה בסכום הכולל, וההשקעה כאן נעשתה כמעט כולה בכספי הממשלה. בענף המחצבים ניתנו על ידי הסקטור הציבורי הלוואות למפעלי הפוספטים ומחצבי ישראל ובכך גדל חלקו של המימון הציבורי בענף זה.

בהרכב ההשקעות מבחינת סוגי המשקיעים השונים ובהתחלקות המימון הציבורי בין המשקיעים חלו ב־1963 שינויים בולטים. משקלם של העסקים הפרטיים בהשקעה עלה מ־31 ל־35 אחוזים ויחד עם זאת קטנה מידת הזדקקותם למימון ציבורי; חלקו של סקטור זה בכלל המימון הציבורי, נטו, ירד מ־15 ל־11 אחוזים.

חברות הסקטור הציבורי צימצמו את השקעותיהן ב־45 מיליון ל"י, וחלקם בכלל ההשקעות

המימון הציבורי נמו*, לפי סוג המשקיע

1962 ו-1963

(אחוזים)

המשקיע	1962	1963
הסקטור הציבורי	45	49
משקי הבית (מגורים)	10	14
המוסדות שלא למטרות רווח	—	2
עסקים פרטיים	15	11
חברות הסקטור הציבורי**	30	24
סך הכל	100	100
המימון הציבורי במיליוני ל"י	719	774

* בניכוי פירעון הלוואות.
** לרבות חברות השיכון.

ירד מ-30 ל-24 אחוזים. הסקטור הציבורי מימן מחצית השקעותיהן של החברות האלה ב-1963 כב-1962.

למרות הציבות בהיקף הבנייה למגורים, במחירים שוטפים, היתה השקעת משקי הבית ב-1963 גדולה יותר מאשר ב-1962 — בגלל הירידה בהשקעות של חברות הבנייה של הסקטור הציבורי.

הסקטור הציבורי עצמו הגדיל את ההשקעות בכבישים, בשירותים ציבוריים, בהשקיה ובנמלים — וחלקו בסך המימון של ההשקעות במשק גדל מ-45 ל-49 אחוזים.